

a béke, a népek közötti kölcsönös megbecsülés és megértés szellemében folytatott nevelése feladatairól. A román küldöttség ugyancsak javaslatot nyújtott be az ENSZ-közgyűlés XXX. ülészakán a világszervezet ifjúsági kérdésekkel foglalkozó Tanácsa megalakításáról.

Románia tevékenyen kiveszi részét nemcsak az államközi tömörülések munkájában, de tagja számos, nem kifejezetten a kormányok közötti kapcsolatokat képviselő nemzetközi politikai-társadalmi szervezetnek is.

Pártunk és államunk az ENSZ-szel, általánosabban pedig egy új, demokratikus világrend kialakításával kapcsolatos, következetesen építő, kezdeményező jellegű politikáját fogalmazta meg újból Nicolae Ceaușescu elvtárs az RKP Országos Konferenciája elé terjesztett *Selentésben*: „A bonyolult nemzetközi kérdések demokratikus, minden nép érdekében történő megoldásáért most, még inkább mint bármikor, növelni kell az Egyesült Nemzetek Szervezetének szerepét, tökéletesíteni kell tevékenységét, más nemzetközi szervek tevékenységét, lehetőséget nyújtva az összes népeknek, hogy szervezeten részt vegyenek egy új, az együttműködésre és békére irányuló politika biztosításában a világon... Ki akarom nyilvánítani a szocialista Románia tántoríthatatlan elhatározását, hogy a leghatározottabban fog munkálkodni szolidaritása és együttműködése erősítéséért az összes haladó erővel, a világ összes népeivel és államaival, amelyek síkra szállnak egy új, demokratikus, egyenlőségen alapuló politikáért, a békéért, egy jobb, igazságosabb világot bolygónkon, amelyben minden nemzet szabadon fejlődhesen.“

KÚN JÁNOS

Világkereskedelem és új nemzetközi gazdasági rend

Az anyagi és szellemi értékek cseréje révén a nemzetközi kereskedelem tükrözi az egyes országok és országcsoportok gazdasági színvonalát, ugyanakkor megteremti az előfeltételeket ahhoz, hogy a természeti és emberi erőforrásokat hatékonyabban értékesítsék, a műszaki és gazdasági színvonalat emeljék, a termékstruktúrát bővítsék és korszerűsítsék. Ennélfogva a külkereskedelem egyike a gazdasági élet legdinamikusabb tényezőinek: fejlődésének üteme meghaladja a nemzetgazdaságok más mutatószámait — így a nemzeti bruttótermék vagy az ipari össztermelés — révén kifejezett növekedés ütemét. 1950 és 1975 között a nemzetközi kereskedelmi összforgalom értéke tizennégyszeresére nőtt, és 1975-ben a világ összkivitele (másik oldalról nézve: összbehozatala) kerekén 860 milliárd dollár. Igaz, hogy ehhez a növekedéshez hozzájárult a világpiacon állandóan észlelhető áremelés; de ha ettől el is tekintünk, és a nemzetközi kereskedelem mennyiségi volumenét vesszük figyelembe, kiderül, hogy 1975-ben ez is csaknem hatszor haladta meg az 1950. évit. Ezáltal az adott időszakban a világkereskedelem majdnem másfélszer olyan gyorsan növekedett, mint (világviszonylatban) a társadalmi bruttótermék; növekedésének üteme kb. 20 százalékkal haladta meg az ipari össztermelés gyarapodásának ütemét. Emellett a nemzetközi kereskedelem fejlődésének jellegzetes tünete az, hogy az árcsere növekedésének üteme egyre gyorsul. Ha 1950—1960 között az évi átlagnövekedés 6,3 százalék volt, az ütem 1960—1970 között 8,1 százalékra, 1970—1975 között pedig 8,6 százalékra emelkedett. (Az áremelkedés befolyását kiküszöböltük.) A világkereskedelem gyors fejlődésének okait elsősorban a következő tényezőkben kell keresnünk:

— A második világháború után mélyreható társadalmi-politikai változások mentek végbe: a Szovjetunió mellett egy sor új szocialista állam jött létre, amelyekben a gazdasági építkezés gyorsabb ütemben valósul meg, mint a nem szocialista államokban; a gyarmati rendszer felszámolása és nagyszámú — 1975-ig 82 — új, független ország létrejötte megindította a fejlődő országok erőfeszítéseit nemzetgazdaságuk megerősítésére, külgazdasági kapcsolataik kiépítésére.

— A tudományos-műszaki forradalom terjedése hozzájárul a termelőerők gyors fejlődéséhez mind a fejlett, mind a fejlődő országokban; vívmányai a tájé-

koztató eszközök révén egyre könnyebben és gyorsabban juthatnak el minden országba, lehetővé téve a nemzetközi értékcserébe való tevékenyebb bekapcsolódásukat.

— Az ipari termelésben az országhatárokon túlmenően egyre jelentősebb szerephez jut a szakosítás és a kooperáció, amely főképp az iparilag fejlett országok árucseréjét mind a volumen, mind az áruszerkezet szempontjából bővíti.

— Folyamatosan terjed és bővül az országok közötti gazdasági együttműködés. Meghatározói az egyes nemzetgazdaságok — a világgazdaság keretében való — kölcsönös függőségének tudatosítása, a kis és közép nagyságú országok egyre növekvő szerepe a nemzetközi munkamegosztásban, a fejlődő országok exportlehetőségei növelésének támogatása, méltányos nemzetközi gazdasági rend megteremtése. Ez utóbbi tényezőre, amelynek világviszonylatban való tudatosításához hazánk tevékenyen és következetesen hozzájárul, a továbbiakban még részletesen visszatérünk.

A nemzetközi kereskedelem fenti általános, átlagértékeket tükröző képe természetesen sok különbözőséget rejt magában, nemcsak országonként, de a nemzetközi gyakorlatban szokásos országcsoportosítás keretében is.

A növekedés ütemének fejlődése legszembetűnőbb a szocialista országokban, ahol a külkereskedelem teljes egészében a nemzetgazdaság fejlesztésének szolgálatában áll, és a nemzetközi árucseré az e téren elért eredmények függvénye. 25 év alatt ezeknek az országoknak a külkereskedelme — együttesen — több mint 17-szeresére nőtt, és jelenleg a világgereskedelemnek kb. 10 százalékát alkotja. A szocialista országok külkereskedelmének túlnyomó része a kölcsönös árucseré keretében bonyolódik le, de egyre nő a többi országgal, elsősorban a fejlődő államokkal folytatott árucseré és gazdasági együttműködés jelentősége.

A világgereskedelemben ez idő szerint a legnagyobb súlyuk a fejlett tőkésországoknak van: ezekre jut a nemzetközi áruforgalom kétharmada, amelyből egyedül Nyugat-Európa hozzávetőleg 40 százalékot képvisel. Jellemző, hogy ezen országok árucseréjének legnagyobb részét ugyancsak a kölcsönös kapcsolatok keretében forgalmazzák. Ugyanakkor a fejlődő országok részesedése a világgereskedelemben jelenleg kb. 23 százalék; ezeknek az országoknak a súlya mindeddig a fejlett országokénál jóval lassúbb ütemben növekedett, és csökkenő tendenciát mutat. A nem szocialista világ külkereskedelmében uralkodó aránytalanság okai — amelyek lényegileg a fejlett és a fejlődő országok gazdasági színvonalára közötti szakadék következményei — túlságosan ismertek ahhoz, hogy e rövid szemle keretében szükséges volna rájuk kitérni. Csak egy, a nemzetközi árucseré szempontjából igen fontos tényezőre kell utalnunk, a világpiacon a közelmúltig érvényesülő általános tendenciára: a folyamatos áremelkedésre. De amíg 1950 és 1972 között a fejlett tőkésországok exportjának egységértéke 55 százalékkal emelkedett, a fejlődő országok kivételéig csak 24 százalékkal. Ez a folyamat a fejlett tőkésországok árpolitikájára vezethető vissza: az ő kivételük nagyobb része ipari késztermék, aminek az ára állandóan emelkedett, ezzel szemben a túlnyomóan mezőgazdasági termékeket és nyersanyagokat exportáló fejlődő országok áruinak ára csak minimális emelkedést tudott felmutatni. Ennélfogva a két országcsoport közötti cserearány (a nemzetközi gyakorlatban: „terms of trade“) állandóan romlott a fejlődő országok terhére, ami nyilvánvalóan hátráltatta külkereskedelmük (elsősorban kivitelük) növekedését. Erről mindennél világosabban beszél egy-két gyakorlati példa: ha 1950-ben egy terepjáró autót („jeep“-et) 124 zsák kávéval lehetett megvásárolni, ma 344 zsákot kell érte adni; ha 1950-ben 25 tonna nyersgumi ellenértékével hat traktort lehetett megfizetni, ma csak kettőt.

Az utóbbi három-négy évben azonban e téren alapvető változás állt be. Az olajtermelő országok új árpolitikája elindította a nyersanyagok világpiacon árának ugrásszerű emelkedését, és ezzel a két áru kategória egyensúlyozottabb armozásának tendenciáját. Az olcsó nyersanyagok korszaka — úgy látszik — lezárult.

A kérdés lényege azonban nem az áralakulás tendenciájában, hanem az országok fejlettségi fokát tükröző kiviteli *termékszerkezetben* rejlik. Az ipari késztermékek a fejlett tőkésországok kivitelének mintegy háromnegyedét, a szocialista országok exportjában kb. kétharmadát, viszont a fejlődő országok kivitelének hozzávetőleg csak egynegyedét alkotják; ebből a gépipari termékekre — amelyek leginkább mutatják a műszaki fejlődés színvonalát — az első két csoport országainak exportjában mintegy 33–35 százalék, a fejlődő országokéban viszont csak 4 százalék jut, s összkivitelük háromnegyed része mezőgazdasági termék és nyersanyag, mindez a szocialista világ exportjának egyharmadát, a fejlett kapitalista országo-

kének pedig egynegyedét képviseli. Hangsúlyozzuk, ezek az arányok a három nagy országcsoporthat átlagmutatói, s országonként jelentősen eltérnek.

A világereszkedelem további fejlődését, az egyes országok és országcsoporthat közötti árucseres szerkezetének javulását a napjainkban egyre érezhetőbben módosuló erőviszonyok fogják meghatározni. A szükségszerűen végbemenő változásokat a legteljesebben fejezi ki az új nemzetközi gazdasági rend ma már széles síkon érvényesülő követelménye. Ennek lényege: megszüntetni a fejlett tőkésországok gazdasági uralmának állandóságát, felszámolni a világ megosztását előrehaladott „gazdag” és visszamaradt „szegény” országokra, amelyek közül az előbbiek kizsákmányolják az utóbbiakat; megteremteni az egyenjogúságra, függetlenségre és méltányosságra alapozott újszerű nemzetközi kapcsolatokat.

Mint ismeretes, a szocialista Románia évek óta cselekvőn foglalt állást az új nemzetközi gazdasági rend fokozatos érvényesítése mellett. Legutóbb is a Román Kommunista Párt múlt év decemberi országos konferenciáján előterjesztett jelentésében Nicolae Ceaușescu elvtárs így jellemezte e kérdés fontosságát és hazánk szerepét a megvalósítás elősegítésében: „A fejlett és fejlődő országok közötti, a szegény és gazdag országok közötti szintkülönbség növekedése — a régi, imperialista és gyarmati politika következménye — napjaink alapvető jelentőségű problémája. Nehéz elfogadni a jelenlegi helyzet állandóságát, azt, hogy a földkerekség lakosságának kevesebb mint 25 százalékát felölő országok rendelkeznek a világ bruttótermékének 80 százalékával, míg a lakoságnak háromnegyede csupán 20 százalékával. Ebben az összefüggésben kell szemlélünk a fejlődő országoknak az új gazdasági világrend megteremtésére irányuló törekvéseit és tevékenységét. Megelégedettséggel szeretnék szólni Romániának — mint fejlődő szocialista országnak — a részvételéről az említett országok csoportja tevékenységében. [...] Olyan új gazdasági rend mellett szállunk síkra, amely az összes országok közötti kapcsolatokat új, egyenlőségi és méltányossági elvekre helyezi, biztosítja a gyengén fejlett és a fejlődő országok számára a korszerű technológia megszerzésének lehetőségeit, megteremti a feltételeket a világ különböző övezeteinek, az egész világgazdaságnak a kiegyensúlyozott fejlődéséhez, a világ gazdasági stabilitásához. Ez megfelel a legtöbb nép törekvéseinek, a haladás és béke egyetemes érdekeinek.”

Megkíséreljük röviden összefoglalni ennek a perspektívának a főbb vetületeit.

Az új nemzetközi gazdasági rend alapvető célja és szerves része a fejlett és a fejlődő országok közötti gazdasági szintkülönbségek csökkentése és fokozatos felszámolása. A világ társadalmi bruttótermékének előbb idézett megosztásából kifolyólag jelenleg az évi nemzeti bruttótermék egy főre jutó átlaga az együttesen vett fejlett tőkés országokban meghaladja a 4000 dollárt a „harmadik világ” kb. 300 dollárnyi átlagával szemben, vagyis az arány 13 az 1-hez.

Ahhoz, hogy a fejlett és a fejlődő országok között létező és mindeddig mélyülő szakadék csökkenhessen, biztosítani kell minden ország rendelkezési jogát természeti erőforrásai felett, hogy szabadon állíthassa őket népe gazdasági és társadalmi fejlődésének szolgálatába; ezen túlmenően biztosítani kell azt a jogot, hogy idegen kézen levő nemzeti javaik visszatérítését, esetenként megfelelő kártérítés kifizetését is követelhessek. Nem érdektelen ezzel kapcsolatban megjegyezni, hogy a fejlődő országokban található a Földön ez idő szerint ismert nyersanyagok mintegy 85 százaléka, de legnagyobb része feldolgozatlanul vagy alacsony fokon megmunkálva kerül kivitelre.

A hazai erőforrások megfelelő kihasználása elképzelhetetlen átfogó iparfejlesztés nélkül. Az iparosodás a fejlődő országok előrehaladásának sarkköve, a nemzetgazdaság összes ágazatai fejlődésének előfeltétele, aminek jelentőségét ma már nem kell bővebben magyarázni. Figyelemre méltó, hogy ilyen irányú politikájuk nyomán egyes fejlődő országok (például Mexikó, Argentína, Brazília, India) ipari, sőt gépipari exportja az utóbbi években ugrásszerűen növekedett.

A fejlődő országok természeti erőforrásainak célirányos kihasználása azonban csak úgy valósítható meg, ha a fejlett országok tudományos-műszaki vívmányait az amazok rendelkezésére bocsátják. A fejlett országok végzik a tudományos-műszaki kutatások 90 százalékát, eredményeiket féltve őrzik, sőt igyekeznek a kutatási és fejlesztési tevékenység földrajzi szóródását megátolni; a fejlődő országok nem rendelkeznek sem a szükséges pénzügyi alapokkal, sem szakemberekkel.

A különféle iparágak kiépítése révén a ma még elmaradt országok bővíthetik és javíthatják kivitelük termékszerkezetét, növelhetik hatékonyságát; ennek megfelelően növekszik majd külkereskedelmük jövedelmezősége, javul nemzetközi kereskedelmi és fizetési mérlegük.

Ezzel párhuzamosan mind határozottabban követelik a fejlődő országok az általuk exportált áruk (főleg a mezőgazdasági termékek és a nyersanyagok) és a fejlett országok kivitelét képező ipari késztermékek árai között fennálló eltérések igazságos rendezését. Ez a folyamat az olajtermelő országok kezdeményezésére és nyomására, bár lassan és ellentmondásokkal, folytatódik. Az 1976 nyarán Nairobiban tartott UNCTAD-ülésszakon elhatározták egy, a nyersanyag-tartalékkészletek finanszírozására szolgáló közös alap létesítését, amely biztosítani hivatott e termékek árainak és piacainak stabilitását.

A fejlődő országok gazdasági előrehaladásának egyik legkényesebb kérdése: a „harmadik világnak” nyújtott gazdasági, illetve pénzügyi segély módozatai és eddigi eredményei. Óriási külső adósságaik (1974-ben közel százmilliárd dollár) arra kényszerítik ezeket az országokat, hogy exportbevételeik java részét az adósságok törlesztésére fordítsák, ahelyett hogy a fejlesztéshez szükséges behozatalt fedeznék. Ezért az új nemzetközi gazdasági rend egyik problémája olyan nemzetközi segélyrendszer létrehozása, amely lehetővé tenné a fejlődő országok pénzügyi erőfeszítéseinek kiegyensúlyozását. Azóta is több ízben lépések történtek ennek az alapnak a megteremtésére.

A kérdés jellemző vetülete a „transznacionális” konszernek tevékenységének rendszabályozása. E monopoltársaságok ráútik bélyegüket az országok beruházási politikájára és külkereskedelmére, kihasználják a vendéglátó ország erőforrásait, anélkül, hogy megfelelő anyagi vagy műszaki előnyöket nyújtanának, kivonják termékeiket az illető ország pénzügyi, vám- és külkereskedelmi törvénykezése alól, negatívan befolyásolják nemzetközi árucseréjét. E helyzet orvoslására már számos nemzetközi határozat született, egyes országok önálló rendszabályokat léptettek életbe nemzeti érdekeik megvédésére.*

Figyelembe véve a világgereszkedelemnek az utóbbi negyedszázadban észlelt kibontakozását, arra a következtetésre jutunk, hogy a nemzetközi árucsera a jövőben is gyors ütemben fog fejlődni. A kereskedelem volumenének általános növekedése mellett a fejlődés két irányban lesz érezhető. Egyrészt az egyes államok, főképp a fejlődő országok külkereskedelmének áruszerkezete mindinkább bővül és javul, ami nyomán az áruforgalomban tovább nő az ipari készárak aránya, míg a mezőgazdasági és ipari nyersanyagok súlya — a nemzeti feldolgozóiparok fejlődése révén — csökkenni fog. Másrészt — az előbbi függvényeként — módosul a kereskedelmi áramlatok iránya, az országcsoportok súlya a világkereskedelemben. A szocialista államok és a fejlődő országok egyre aktívabban vesznek részt a nemzetközi árucserében, kölcsönös forgalmuk és ezáltal súlyuk minden bizonnyal tovább emelkedik. Jellemzőnek tartjuk ebben a vonatkozásban hazánk és a fejlődő országok között kialakult, a teljes jogegyenlőség, a nemzeti függetlenség és szuverenitás tiszteletben tartása, a belügyekbe való be nem avatkozás és a kölcsönös előnyök elveire alapozott kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok állandó, gyors ütemű növekedését. Romániát szoros kapcsolatok fűzik ezekhez az országokhoz, sőt 1976 óta tagja az úgynevezett „77-ek csoportjának”, amelynek tevékenységében aktívan vesz részt. A XI. pártkongresszus óta — tehát az utóbbi három év során — Románia kb. hatvan kétoldali, a gazdasági, tudományos-műszaki és kulturális együttműködésre vonatkozó államközi megállapodást, szerződést és jegyzőkönyvet írt alá a fejlődő országokkal. 1974-ben a fejlődő országok részesedése Románia külkereskedelmében 13 százalék volt; 1976-ban ez a részesedés már közel 20 százalékra nőtt, az ötéves terv végén pedig előreláthatóan 25 és 30 százalék között mozog.

A fejlődő országoknak a világgazdaságban játszott szerepe növekedésével párhuzamosan tehát a fejlett tőkésországok részesedésének megfelelő csökkenése várható.

Mindezzel kapcsolatban emlékeztessünk arra, amit Nicolae Ceaușescu elvtárs mondott ez év március 28-án tartott expozéjában, amikor rámutatott, hogy „...a legnagyobb jelentőséggel bír egy új gazdasági rend megvalósítása, ami garantálja a méltányos nemzetközi együttműködést, minden nép ama jogának érvényesítését, hogy ura legyen nemzeti kincseinek és sorsának...”

* Lásd a szerző cikkét a Korunk 1974. 2. számában.